

УДК 330.3:338

Руслан М. Федоряк, Євген О. Діденко

Київський національний університет технологій та дизайну

ВИЩА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті розглядаються проблеми освіти, зокрема вищої в контексті європейського сталого розвитку; виокремлено фактори що впливають на сталий розвиток та на які можливо здійснювати вплив за допомогою сучасної системи освіти.

Ключові слова: *заклади вищої освіти; європейський освітній простір; сталий розвиток.*

Руслан М. Федоряк, Евгений А. Диденко

Киевский национальный университет технологий и дизайна

ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ В КОНТЕКСТЕ КОНЦЕПЦИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

В статье рассматриваются проблемы, в частности высшей в контексте европейского устойчивого развития; выделены факторы влияющие на устойчивое развитие и на которые можно оказывать влияние с помощью современной системы образования.

Ключевые слова: *высшие учебные заведения; европейское образовательное пространство; устойчивое развитие.*

Ruslan M. Fedoryak, Evhen O. Didenko

Kyiv National University of Technologies and Design

HIGHER EDUCATION IN THE CONTEXT OF THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The article deals with the problems of education, in particular, the highest in the context of European sustainable development. The factors influencing sustainable development and which can be influenced by the modern educational system are identified.

Keywords: *institutions of higher education; European educational space; Sustainability.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Питання відповідності вітчизняної вищої освіти загальносвітовим тенденціям є надзвичайно актуальним і вирішується вітчизняними науковцями на базі різних точок зору та наукових підходів. Розглядають освітній процес з точки зору цивілізаційного підходу (В. Кремень, М. Костенко, І. Утюж [1]), з позиції європейської концепції сталого розвитку (В. Огнев'юк [2]) та синергетичного підходу (В. Кремень [3]). Кожен із зазначених підходів дозволяє врахувати окремі аспекти тенденції розвитку вищої освіти у світі.

Концепція сталого розвитку включає у себе, окрім соціальної, екологічну та економічну складові й тому вбачається більш перспективною для застосування у контексті процесу євроінтеграції України. Відповідно до концепції сталого розвитку однією з ключових компонент соціальної складової є вища освіта та питання освіти упродовж життя. До соціальних індикаторів сталого розвитку відносять, зокрема співвідношення динаміки витрат на освіту до динаміки зростання ВВП; середній рівень освіти дорослого населення, питома вага людей з вищою освітою, однак дослідження свідчать, що зазначеними сферами вплив вищої освіти на сталість розвитку не обмежується.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Окремі аспекти дослідження сутності економічної безпеки та її оцінювання розглянуто в працях як зарубіжних, так і вітчизняних авторів, зокрема В. Кремень [1], М. Костенко [1], І. Утюж [1], В. Огнев'юк [2], Г.В. Непейна [4], В. Пашков [5].

Невирішені частини дослідження. Враховуючи значний вклад вчених за проблематикою дослідження можна зазначити, що в сучасних умовах відсутні комплексні обґрунтування аспектів, пов'язаних з впровадженням концепції сталого розвитку у системі вищої освіти України.

Мета дослідження. Мета статті полягає у дослідженні взаємозв'язку сталого розвитку та освітнього процесу у закладах вищої освіти України.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування.

На сьогодні можна говорити про наступні моделі освіти для сталого розвитку [1]: 1) філософська (інтерпретація сталого розвитку як необхідного історичного етапу еволюції соціуму); 2) технократична (використання досягнень науково-технічної революції для звільнення від екологічно обумовленої залежності розвитку); 3) екологічна (жорстка адаптація процесу розвитку до виявлених наукою його екологічних обмежень); 4) соціальна (інтерпретація розвитку як послідовної гуманізації суспільства, що включає рівність доступу до природних благ); 5) економічна (перебудова діючих механізмів природокористування в напрямі посилення їх екологічно орієнтованих економічних інструментів); 6) культурологічна (розвиток через виховання екологічної культури як частини загальної культури, через формування культури природи як вищої цінності цивілізації); 7) політологічна (трансформація світополітичних відносин у напрямі зниження ризику озброєних конфронтацій у світі і скорочення пов'язаних з ними витрат природних ресурсів та інших природних благ).

Сучасна європейська парадигма є новим етапом у генезисі концепції сталого людського розвитку. Саме зараз постає нагальна необхідність враховування освіти як ключового соціального індикатора розвитку. Сама

сутність освітнього процесу в себе включає цілий ряд закономірно пов'язаних між собою елементів, які відображують собою на відображає багатоаспектність суспільного життя, закономірності його відтворення і розвитку.

Модернізація освіти, вважає В. Огнев'юк, є новою філософією освітньої діяльності, яка потребує нового інноваційного мислення, нових принципів організації навчального процесу, нових взаємовідносин в освітньому середовищі [3, с. 61].

Освіта для сталого розвитку (ОСР) ґрунтується на принципах взаємодії суспільства та природи, а також передбачає гармонізацію економічної, соціальної та екологічної складової розвитку суспільства. Орієнтир суспільства на сталий розвиток вимагає обов'язкового отримання екологічної складової у системі знань, що забезпечується вищою освітою. В економічно розвинутих країнах удосконалення системи освіти, що враховує нову парадигму розвитку, почалося досить давно і є невід'ємною частиною соціально-економічного розвитку [6, 7].

Орієнтація освіти на комплексний, практичний та динамічний підхід з врахуванням критичного мислення та соціального навчання постає однією з головних компонент реалізації освіти для сталого розвитку. Реалізація ідей сталого збалансованого розвитку залежить головним чином від успіхів у поширенні знань про сталий розвиток серед населення, педагогів, журналістів та осіб, котрі приймають рішення. Усвідомлення необхідності змін в освітній парадигмі з метою подальшого сталого розвитку суспільства стало головною причиною появи такого поняття як «освіта для сталого розвитку» [4].

Головними інструментами з впровадження ОСР є: діалог між владою, неурядовими організаціями, бізнес-структурами у контексті освітнього процесу; навчання – впровадження у освітньому процесі формування нових знань, навичок та вмінь для заохочення практики сталості в сфері бізнесу, економіки, у повсякденному житті; доступ до інформації з питань сталого розвитку та стану довкілля, інформування про здобутки в справі впровадження сталого розвитку; зміни в поведінці кожної людини на користь сталості при виборі рішення, оцінюючи вигоди та затрати.

За визначенням ЮНЕСКО основними компонентами ОСР є: освіта (навчання); підготовка та перепідготовка кадрів; формування навичок; визначення системи цінностей; інформування та просвіта населення щодо розуміння стійкості (сталості), покращення якості життя, зниження ризиків [4, 8].

ОСР передбачає зміни в навчальному процесі, що стосуються викладачів, учнів та управління освітою: для викладачів – це перехід від передачі знань до створення умов для їх активного засвоєння та отримання

практичного досвіду; для учнів – це перехід від пасивного засвоєння знань до активного їх пошуку, практичного осмислення; для керівництва навчальним закладом – це зміни у використанні ресурсів закладом, впровадження принципів сталості та демократизації в управління, налагодження діалогу із зацікавленими групами населення.

В той же час, В. Пашков [5], з позиції інформаційного суспільства, основними напрямками модернізації освіти вважає: формування ставлення до людини як мети соціального прогресу, а не засобу; орієнтація на активізацію людського капіталу у вищій освіті і професійній підготовці, що базується на концепції гармонійного розвитку людини; продукування в процесі підготовки спеціаліста глибокої професійної компетентності і соціальної відповідальності при вирішенні завдань науково технічного прогресу, соціального і культурного розвитку.

Дослідження цих питань вітчизняними науковцями на жаль не корелює з практичною реалізацією засад сталого розвитку внаслідок диспропорції, що утворюється на даний час між освітою, професійною та вищою освітою. Передумовами диспропорції у системі вітчизняної освіти є передусім непослідовність державної політики у сфері освіти, а також відсутність єдиного системного підходу. У межах трансформаційних процесів у системі вітчизняної освіти прослідковується тенденція реалізації різних концепцій на різних освітніх рівнях. При цьому зазначена тенденція характеризується відсутністю узгодженості між різними рівнями освіти передусім у зв'язку з тим, що концентрація уваги основних регулюючих органів зосереджується на тому рівні освіти який на даний час проходить трансформацію. Таким чином, відбувається порушення логічної послідовності рівнів освіти через відповідне їх формування та забезпечення. При одночасній трансформації системи вищої, професійної та базової освіти не відбувається узгодженої адаптації їх одна до одної.

Окрім відсутності узгодженості процесу реформації системи освіти, відбувається також процес збільшення диспропорції у обсягах фінансування, при цьому дана тенденція пов'язана передусім не з відсутністю наявних у державі коштів, а з традиційним для вітчизняної системи управління підходом з пере направленням усіх наявних на даний момент коштів на покриття поточних витрат.

У наявних законодавчих та нормативно-правових актах присутній ряд суперечних положень які потребують уточнень або виправлень, особливо щодо питань узгодження їх між собою.

Не дивлячись на те, що ряд вчених зосереджують увагу на розвитку освіти в Україні в контексті євроінтеграційних тенденцій і загальноцивілізаційних трансформацій, зумовлених упровадженням нових освітніх технологій, які ґрунтуються на використанні сучасної комп'ютерної техніки та вимагають застосування нових форм, методів і засобів навчання

на всіх рівнях освіти [8] передусім ключовим фактором трансформації вітчизняної системи освіти є наявність єдиного системного підходу до реалізації державної політики у сфері освіти.

З позиції розвитку освіти в контексті сталого розвитку однією з компонент самої освіти має бути здатність забезпечувати власний сталий розвиток, що в сучасних ринкових умовах має відбуватись шляхом наявності конкуренції на ринку освітніх послуг. В той же час, існуючі тенденції у системі управління системою вищої освіти сприяють з одного боку значному скороченню кількості закладів вищої освіти з суб'єктивних причин необумовлених наявністю здоровою конкуренцією. Існуюче законодавство створює різні умови як для ЗВО різних форм власності, так і формує передумови недобросовісної конкуренції між ними внаслідок недосконалості процесу системи вступу, а також відсутності адекватної альтернативи у випускників закладів, що забезпечують наявність базової освіти.

Усе це не дозволяє дійти позитивного висновку щодо реалізації на практиці концепції сталого розвитку у межах існуючої інфраструктури та системи законодавчих та нормативно-правових актів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формування механізму адаптації вітчизняної освітньої системи до критеріїв єдиного освітнянського європейського простору є передумовою її інтеграції. Аналіз основних досліджень вітчизняних науковців не дозволяє стверджувати про наявність достатньо ґрунтовних науково-практичних результатів, що можуть бути використані при формування механізму адаптації вищої освіти до переходу до концепції сталого розвитку внаслідок відсутності єдності наукової думки щодо застосовної моделі освіти для сталого розвитку. Саме тому питання впровадження концепції сталого розвитку потребує подальших комплексних досліджень.

Література

1. Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія: монографія / за ред. Василя Кременя, Тадеуша Левовицького, Віктора Огнев'юка, Світлани Сисоевої. – К.: ЕДЕЛЬВЕЙС, 2013. – 460 с.
2. Освітологія: витоки наукового напрямку: монографія / В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоева, Л. Л. Хоружа та ін.; за ред. В. О. Огнев'юка. – К.: Едельвейс, 2012. – 334 с.
3. Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія: монографія / за ред. В. Г. Кременя, Т. Левовицького, В. Огнев'юка, С. Сисоевої. – К.: Едельвейс, 2013. – 460 с.
4. Непеїна Г. В. Освіта для сталого розвитку: витоки та перспективи / Г. В. Непеїна // Педагогіка: наукові праці. – 2009. – Вип. 99. – Т. 112. – С. 20–24.
5. Пашков В. В. Модернізація системи вищої освіти України в контексті становлення інформаційного суспільства та євроінтеграційного поступу [Електронний

ресурс] / В. В. Пашков. – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp2/filosofia/pashkov.pdf.

6. Горобченко Д. В. Формирование системы образования в целях устойчивого развития с учетом концепции экологического долга / Д. В. Горобченко // Сучасні проблеми вищої освіти України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору: Матеріали науково-методичної конференції, м. Суми, 6–7 жовтня 2010 р. / за ред. О. В. Прокопенко. – Суми: Сумський державний університет, 2010. – С. 49–54.

7. Касьяненко Т. В. Екологічна складова вищої освіти в системі забезпечення сталого розвитку / Т. В. Касьяненко // Сучасні проблеми вищої освіти України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору: Матеріали науковометодичної конференції, м. Суми, 6–7 жовтня 2010 р. / за ред. О. В. Прокопенко. – Суми: Сумський державний університет, 2010. – С. 60–61.

8. Лога Т. Законодавство України про освіту в контексті євроінтеграції [Електронний ресурс] / Т. Лога. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/theory/1042>.

9. Касич А. О. Звіт про стійкий розвиток як аналітичний інструмент формування корпоративної соціальної відповідальності [Електронний ресурс] / А. О. Касич, Я. Ю. Яковенко // Ефективна економіка. – 2014. – № 10. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com>.

10. Соколова І. Наукові підходи до проведення компаративних досліджень в освіті / І. Соколова // Освітологія, Oświatologia. – 2014. – Вип. 3. – С. 23–29/

11. Про освіту: Закон України. Документ 2145-19. Прийняття від 05.09.2017, підстава 2233-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>.

12. Про вищу освіту: Закон України. Документ 1556-VII. Редакція від 25.07.2018, підстава 2443-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

13. Про державне замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів (післядипломна освіта) для державних потреб у 2010 році: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.07.2010 N 580. Документ 580-2010-п. Редакція від 29.12.2010, підстава v1654731-10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-2010-%D0%BF>.

14. Про державне замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів (післядипломна освіта) для державних потреб у 2011 році: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.06.2011 р. N 709. Документ 709-2011-п. Редакція від 07.05.2012, підстава 1413-2011-п [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/709-2011-%D0%BF>.

15. Про державне замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів (післядипломна освіта) для державних потреб у 2012 році: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.05.2012 N 583. Документ 583-2012-п. Редакція від 28.12.2012, підстава v1520731-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/583-2012-%D0%BF>.

16. Про внесення змін до обсягів державного замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів (післядипломна освіта) для державних потреб у 2012 році: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 28.12.2012 № 1520.

Документ v1520731-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v1520731-12>.

17. Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів для державних потреб у 2013 році: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.05.2013 № 362. Документ 362-2013-п. Редакція від 31.12.2013, підстава v1596731-13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/362-2013-%D0%BF>.

18. Про внесення змін до обсягів державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів для державних потреб у 2013 році: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 31.12.2013 № 1596. Документ v1596731-13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/v1596731-13#n5>.

19. Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів для державних потреб у 2014 році: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.06.2014 № 212. Документ 212-2014-п. Прийняття від 11.06.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/212-2014-%D0%BF>.

20. Про внесення змін до обсягів державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів для державних потреб у 2015 році: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.12.2015 № 1178. Документ 1178-2015-п. Прийняття від 23.12.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1178-2015-%D0%BF>.

21. Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2016 році: Постанова Кабінету Міністрів України від 6.07.2016 № 408. Документ 408-2016-п. Редакція від 18.10.2017, підстава v1511731-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/408-2016-%D0%BF>.